

ANDRZEJ GRZYWACZ

TADEUSZ MAJSTERKIEWICZ

Historia i wkład Rady Towarzystw Naukowych PAN w rozwój społecznego ruchu naukowego

Zarys historii społecznego ruchu naukowego

„Towarzystwa naukowe, będące dobrowolnymi stowarzyszeniami pracowników i miłośników nauki oraz ludzi z uprawianiem nauki związanych, bądź to osobistymi zainteresowaniami, bądź też działalnością zawodową, swoje podstawowe, społecznie realizowane zadania upatrują w przyczynianiu się do rozwoju nauki i upowszechniania jej wyników. Ich status społeczny i naukowy, zadania i zasady kształtowania składu osobowego, struktury organizacyjne i systemy finansowania ulegały w ciągu stuleci, zwłaszcza stulecia ostatniego, zmianom, tak jak zmianom i wzbogaceniu w historycznym procesie rozwojowym ulegała sama kultura i dojrzewająca w jej ramach nauka, obszary jej badawczej penetracji, jej kierunki rozwojowe, stopień jej instytucjonalizacji, organizacyjne modele i struktury”. Jak się wydaje, jest to jedna z bardziej trafnych i wszechstronnych definicji pojęcia „towarzystwo naukowe”. Przedstawił ją E. Hałoń (2003) w monografii *Towarzystwa naukowe w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, zwracając jednocześnie uwagę na zmiany jakie zachodziły i zachodzą w historycznym procesie rozwojowym, to jest w celach, zadaniach i formach ich funkcjonowania w ramach społecznego ruchu naukowego. Pierwszym w naszym kraju towarzystwem zrzeszającym uczonych (koleżeństwem osób wykształconych) była działająca w Krakowie w latach 1489–1491 Sodalitas Litteraria Vistulana. Kolejne towarzystwa naukowe zaczęły powstawać dopiero w XVIII wieku w dużych ośrodkach miejskich, w Gdańsku, Warszawie i Toruniu. Były to następujące towarzystwa naukowe:

- Societas Litteraria, Gdańsk (1720–1729)
- Societas Physicae Experimentalis, Gdańsk (1742–1939)
- Towarzystwo Naukowe, Warszawa (1743–1745)
- Towarzystwo Przyrodnicze, Gdańsk (1743–1945)
- Towarzystwo Czytelnicze J.A. Załuskiego, Warszawa (1748–1755)
- Towarzystwo Uczone, Toruń (1752–1754)
- Institutum Litterarium Varsoviense, Warszawa (1756–1765)
- Towarzystwo Literatów w Polsce, Warszawa (1765–1770)
- Towarzystwo Warszawskie Fizyczno-Chemiczne (1767–1769)
- Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych, Warszawa (1775–1792)
- Towarzystwo Nauk Fizycznych, Warszawa (1777–1779)

- Towarzystwo Krytyczne, Warszawa (1789–1790)
- Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk (1800–1835)

Niektóre towarzystwa funkcjonowały krótko, tylko kilka, kilkanaście lat, chociaż *Societas Physicae Experimentalis* w Gdańsku 197 lat, a Gdańskie Towarzystwo Przyrodnicze aż 203 lata. Żadne z wymienionych towarzystw nie przetrwało do czasów współczesnych.

Spośród licznych obecnie w Polsce towarzystw naukowych, do najstarszych, powstałych jeszcze w XIX wieku, działających współcześnie, można zaliczyć 20 z nich. Są to:

1. Polska Akademia Umiejętności (1815)
2. Towarzystwo Naukowe Płockie (1820)
3. Polskie Towarzystwo Numizmatyczne (1845)
4. Polskie Towarzystwo Pedagogiczne (1848)
5. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (1857)
6. Towarzystwo Naukowe w Toruniu (1875)
7. Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika (1875)
8. Kaliskie Towarzystwo Lekarskie (1877)
9. Kasa im. Józefa Mianowskiego (1881)
10. Polskie Towarzystwo Leśne (1882)
11. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza (1886)
12. Polskie Towarzystwo Historyczne (1886)
13. Towarzystwo Lekarskie Krakowskie (1886)
14. Towarzystwo Chirurgów Polskich (1889)
15. Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Górnictwa (1892)
16. Stowarzyszenie Inżynierów i Techników Przemysłu Hutniczego (1882)
17. Polskie Towarzystwo Filologiczne (1893)
18. Polskie Towarzystwo Ludoznawcze (1895)
19. Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa (1896)
20. Polskie Towarzystwo Higieniczne (1898)

Historia trwania i funkcjonowania tych towarzystw nie była „prostoliniowa” i ciągła. W związku z utratą niepodległości, zaborami, wojnami światowymi, działalnością patriotyczną, bywały zawieszane, następowały przerwy w działalności, okresy „uśpienia”, były niekiedy reaktywowane w innej formule (pod inną nazwą), chociaż zawsze sięgały do początków, do swoich korzeni i tradycji. Dla przykładu, w syntetycznej formie przedstawiamy dzieje Polskiej Akademii Umiejętności (jako towarzystwa ogólnego) i Polskiego Towarzystwa Leśnego (jako towarzystwa specjalistycznego).

Polska Akademia Umiejętności – Towarzystwo Naukowe Krakowskie (1815–1852); zawieszenie działalności przez władze austriackie (1852–1856); Cesarsko-Królewskie Towarzystwo Naukowe Krakowskie (1856–1872); Akademia Umiejętności w Krakowie (1872–1919); Polska Akademia Umiejętności (1919–1939); II wojna światowa spowodowała przejściową likwidację PAU (1939–1945); w warunkach okupacyjnych i powojennych prowadzono niektóre prace badawcze i wydawnicze (1939–1945–1952);

PAU nie została formalnie rozwiązana, majątek i agendy zostały decyzją władz przejęte na rzecz nowo utworzonej PAN, u podstaw były powody polityczne (1952–?); Polska Akademia Umiejętności (reaktywacja od 1990).

Polskie Towarzystwo Leśne – Galicyjskie Towarzystwo Leśne (1882–1918, Lwów); Małopolskie Towarzystwo Leśne (1919–1925); Polskie Towarzystwo Leśne (1926–1939); brak działalności w czasie II wojny światowej (1939–1945); Polskie Naukowe Towarzystwo Leśne (1946–1957, Warszawa); Polskie Towarzystwo Leśne (1957– aktualnie).

„Wśród członków Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego panowało powszechne przekonanie, że nie jest to organizacja naukowa o charakterze regionalnym, działająca tylko w jednej dzielnicy podzielonego kraju, ale zmuszona przez warunki polityczno-historyczne do działania na części dawnego państwa, reprezentująca całe środowisko, która powinna być łącznikiem leśników i właścicieli lasów, ze wszystkich ziem polskich rozdartych zaborami, podzielonych kordonami obcych wojsk” (Szczerbowski 1907). Podobnie uważali członkowie wielu innych towarzystw działających podczas zaborów na ziemiach polskich.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r., po okresie zaborów, odnotowano funkcjonowanie tylko 58 towarzystw naukowych różnych typów, najwięcej na terenach byłego zaboru austriackiego. Okres dwudziestolecia międzywojennego charakteryzował się dużym wzrostem aktywności społecznej, dotyczyło to również znacznego wzrostu nowo powstałych towarzystw naukowych, utworzono ich aż 104 (14 ogólnych, 78 specjalistycznych, 12 naukowo-technicznych). Na podstawie danych zawartych w tabeli 1. można prześledzić dynamikę wzrostu liczbowego towarzystw w całym okresie stulecia. Znaczący wzrost w tym względzie nastąpił również po 1989 r., czyli po zmianie ustroju społeczno-politycznego w naszym kraju. Współcześnie RTN PAN posiada informacje o działalności 442 towarzystw naukowych, w tym 42 ogólnych, 10 instytutów naukowo-badawczych, działających na podstawie ustawy – Prawo o stowarzyszeniach, 350 towarzystw specjalistycznych oraz 40 stowarzyszeń naukowo-technicznych.

Według danych *Słownika polskich towarzystw naukowych* oraz *Informatorów Nauki Polskiej* ogółem utworzono od XIX wieku na terenach etnicznie polskich ok. 500 towarzystw, z czego działa współcześnie 442 (tabela 2.). Wśród towarzystw specjalistycznych najwięcej jest z zakresu nauk społecznych i humanistycznych – 129 i nauk medycznych – 110, a także stowarzyszeń naukowo-technicznych – 40.

Współdziałanie Polskiej Akademii Nauk ze społecznym ruchem naukowym

Pierwsza uchwalona ustawa o Polskiej Akademii Nauk z dnia 30 października 1951 r. (Dz.U. z 1951 r. Nr 57, poz. 391) nie wymienia wśród zadań Akademii współdziałania z towarzystwami naukowymi. W 1952 r. PAN powołała Komisję Towarzystw Naukowych oraz Biuro Towarzystw Naukowych i Popularyzacji Wiedzy, stanowiące zaplecze organizacyjne Komisji, które zostało rozwiązane w 1956 r. (po odwilży październikowej). W 1957 r. powołano w PAN Komisję Towarzystw Naukowych, w skład której weszło 10 osób (głównie członków rzeczywistych i korespondentów PAN): Stanisław Kulczyński (przewodniczący), Osman Achmatowicz sen.,

Tabela 1. Liczba towarzystw naukowych w Polsce

Lata	Grupy towarzystw			
	Ogólne	Specjalistyczne	Naukowo- -techniczne	Łącznie
do 1918	8	45	5	58
1939	22	123	17	162
1975	33	112	20	165
1981	34	151	20	205
1989	39	186	25	250
2010	38	245	27	310
Współcześnie	42	350	40	432*
* bez instytutów naukowo-badawczych, działających na podstawie ustawy – Prawo o stowarzyszeniach				

Według: *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1, t. 2 cz. 1–3, t. 3, *Informator Nauki Polskiej* oraz dane Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN

Tabela 2. Liczba towarzystw naukowych w Polsce działających współcześnie

Grupy towarzystw	Liczba
Towarzystwa ogólne i regionalne	42
Instytuty naukowo-badawcze (działające na podstawie ustawy – Prawo o stowarzyszeniach)	10
Towarzystwa specjalistyczne, w tym:	350
nauki społeczne i humanistyczne	129
nauki biologiczne	24
nauki matematyczne, fizyczne i chemiczne	15
nauki techniczne	41
rolnicze i leśne	19
nauki medyczne	110
nauki górnicze i nauki o Ziemi	12
Stowarzyszenia naukowo-techniczne NOT	40
Ogółem	442

Według: *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1, t. 2 cz. 1–3, t. 3, *Informator Nauki Polskiej* oraz dane Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN

Józef Chałasiński (wiceprzewodniczący), Henryk Dobrowolski (sekretarz), Stanisław Arnold, B. Czetwertyński, Jan Dąbrowski, Stanisław Leszczycki, Anatol Listowski, Witold Zawadowski oraz przedstawiciele 8 towarzystw naukowych: Wrocławskiego TN, Poznańskiego TPN, Łódzkiego TN, Toruńskiego TN, Gdańskiego TPN, Szczecińskiego TPN, Opolskiego TPN, Płockiego TN. Ustawa z dnia 17 lutego 1960 r. o Polskiej Akademii Nauk (Dz.U. z 1960 r. Nr 10, poz. 64) w art. 4 pkt. 13 stanowiła, że Akademia „sprawuje opiekę nad towarzystwami naukowymi”. Pierwszą ogólnopolską konferencję z udziałem prezesów ogólnych i specjalistycznych towarzystw naukowych zorganizowano w 1961 r., a przewodniczył jej prezes PAN Tadeusz Kotarbiński. Referaty wygłosili: Bogdan Suchodolski o problemach upowszechniania nauki oraz Gerard Labuda o roli i formach działania ogólnych towarzystw naukowych (regionalnych). W 1963 r. powołano Radę Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki jako organ doradczy Prezydium i Sekretariatu Naukowego PAN. To jest już 60 lat działalności, której jubileusz obecnie obchodzimy. W 1975 r. zdecydowano o afiliowaniu towarzystw specjalistycznych przy wydziałach PAN i włączeniu przedstawicieli towarzystw do komitetów naukowych, a przedstawicieli towarzystw ogólnych i regionalnych do prac prowadzonych przez oddziały PAN i komitety problemowe Akademii. Od tego czasu zaczęto ponownie (po raz pierwszy na II Kongresie Nauki Polskiej – 1973), uważać i mówić, że nauka polska „oparta jest na czterech filarach”: (1) uczelnie wyższe, (2) instytuty badawcze – resortowe, (2) instytuty Polskiej Akademii Nauk, (4) towarzystwa naukowe ogólne, regionalne i specjalistyczne.

W grudniu 1980 r. RTN opracowała *Memoriał w sprawie kierunków i warunków działalności towarzystw naukowych*, przekazany najwyższym władzom państwa. W tym okresie trwały prace nad przygotowaniem nowej ustawy o PAN, dlatego RTN zgłosiła propozycje zapisów o społecznym ruchu naukowym uważając, że „solidarnościowe” przemiany społeczno-polityczne stwarzają nowe perspektywy dla działalności towarzystw jako samorządnych, społecznych, autonomicznych ogniw polskiej nauki. Prace te zostały przerwane przez wprowadzenie 13 grudnia 1981 r. stanu wojennego. W stanie wojennym przewodniczący RTN Klemens Szaniawski wystosował do szefa Wojskowej Rady Ocalenia Narodowego (WRON) gen. Wojciecha Jaruzelskiego ostre pismo interwencyjne w sprawie zawieszenia działalności ośmiu Towarzystw Naukowych: Filozoficznego, Historycznego, Literackiego im. A. Mickiewicza, Matematycznego, Nauk Politycznych, Psychologicznego, Socjologicznego oraz Popierania i Krzewienia Nauk, argumentując, że „przynosi to poważne szkody polskiemu życiu naukowemu”.

Restrykcyjne zarządzenia zostały uchylone z wyjątkiem Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk, które zostało rozwiązane 18 listopada 1982 r. RTN uznała to za działanie bezpodstawne i oprotestowała je w piśmie do ministra spraw wewnętrznych. W październiku 1983 r. RTN kontynuowała dyskusję nad zapisem o społecznym ruchu naukowym dla potrzeb opracowywanej w tym czasie nowej ustawy o PAN. Tekst ten został przyjęty przez Prezydium PAN. Brzmiał on:

Dział IV. Współdziałanie ze społecznym ruchem naukowym

Art. 50.1. Polska Akademia Nauk współdziała z Towarzystwami Naukowymi jako społecznymi i samorządными organizacjami nauki polskiej, skupiającymi przedstawicieli określonych dyscyplin naukowych i specjalistów praktyków w skali ogólnokrajowej lub przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych w towarzystwach ogólnych regionalnych. Akademia udziela im pomocy merytorycznej, organizacyjnej i finansowej oraz koordynuje pomoc państwa w skali ogólnokrajowej. Zasady, zakres i sposób współdziałania Akademii z towarzystwami naukowymi określa statut Akademii. Wspólnym organem Akademii i towarzystw naukowych dla organizowania współpracy, pomocy i koordynowania ich działalności jest Rada Towarzystw Naukowych. Zadania oraz tryb ustalania składu osobowego Rady Towarzystw Naukowych określa regulamin uchwalony przez Radę i zatwierdzony przez Prezydium Akademii.

Niestety dopiero po 14 latach uchwalono trzecią ustawę o PAN (Dz.U. z 1997 r. Nr 75, poz. 469), z bardzo skromnym zapisem dotyczącym towarzystw naukowych, zupełnie pomijając uzgodniony i przyjęty w 1983 r. tekst o współpracy. Uchwalono tam:

Art. 2.1. Akademia służy rozwojowi nauki, jej promocji, integracji i upowszechnianiu oraz przyczynia się do rozwoju edukacji i wzbogacania kultury narodowej. Do zadań Akademii należy w szczególności: [...]

6. współdziałanie ze szkołami wyższymi i innymi instytucjami naukowymi oraz z towarzystwami naukowymi.

Prawne podstawy relacji PAN ze społecznym ruchem naukowym

Ustawa o PAN (1951) nie wymieniała wśród zadań Akademii współdziałania z towarzystwami naukowymi (choć taka działalność była).

Ustawa o PAN (1960) stanowiła, że w wykonaniu swoich zadań Akademia „sprawuje opiekę nad towarzystwami naukowymi...”.

Ustawa o PAN (1997) mówiła o „współdziałaniu...z towarzystwami naukowymi...”.

Ustawa o PAN (2010) mówiła o „współpracy...z towarzystwami naukowymi...”.

Projekt ustawy o PAN (marzec 2023) zaleca „współpracę...i towarzystwami naukowymi...”.

Do 1991 r. PAN ze swojego budżetu dofinansowywała działalność 89 towarzystw specjalistycznych i 6 towarzystw ogólnych regionalnych. W 1992 r. zdecydowano o zmianie finansowego wspierania towarzystw, rolę tę przejął Komitet Badań Naukowych (KBN). PAN finansowała również działalność wydawniczą RTN, m.in.: „Problemy Społecznego Ruchu Naukowego”, kwartalnik, 1992–2001; „Heureka. Problemy Społecznego Ruchu Naukowego”, periodyk, 2001–2005; *Słownik polskich towarzystw naukowych*, wyd. 2, t. 1, *Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce*, Warszawa, Biblioteka PAN i RTN, 2004 (dane o 256 towarzystwach).

Przewodniczącymi Rady Towarzystw Naukowych PAN w ciągu 60 lat działalności byli: Stanisław Kulczyński (1963–1965), Stanisław Suchodolski (1966–1971), Dionizy Smoleński (1972–1974), Szczepan Pieniążek (1975–1980), Klemens Szaniawski (1981–1983), Gerard Labuda (1984–1989), Adam Bielański (1990–1995), Włodzimierz Ostrowski (1996–2002), Jan Strelau (2003–2006), Zbigniew Kruszewski (2007–2018), Iwona Hofman (2019– aktualnie). Najdłużej funkcję przewodniczącego RTN pełnili: Zbigniew Kruszewski (12 lat) oraz Włodzimierz Ostrowski (7 lat). Stanisław Kulczyński był przewodniczącym Komisji Towarzystw Naukowych (3 lata – 1957–1959), a następnie przewodniczącym Rady Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki (1963–1965) i członkiem Rady Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki (1966–1968). W latach 1963–1998 Prezydium Polskiej Akademii Nauk powoływało skład Rady na 3-letnią kadencję, od 1999 r. Rada powoływana jest na 4-letnią kadencję, zgodnie z kadencjami władz PAN. Obecna kadencja 2023–2026 jest dziewiętnastą w funkcjonowaniu Rady Towarzystw Naukowych (T. Majsterkiewicz, 2023).

W skład RTN w 19 kadencjach wchodziło: 78 przedstawicieli reprezentujących 27 towarzystw ogólnych i regionalnych, 3 z Polskiej Akademii Umiejętności, 16 z 9 instytutów o statusie stowarzyszeń naukowych, 80 z 36 towarzystw nauk społecznych i humanistycznych, 22 z 9 towarzystw biologicznych, 28 z 6 towarzystw nauk ścisłych, 26 z 12 towarzystw nauk technicznych, 26 z 11 towarzystw nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych, 57 z 31 towarzystw nauk medycznych, 13 z 5 towarzystw nauk o Ziemi, 36 z Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT i 17 z stowarzyszeń naukowo-technicznych. W ciągu 60 lat działalności RTN 432 osoby były jej członkami, w tym na jedną kadencję było powołanych 255 osób, na 2 kadencje – 92 osoby, na 3 kadencje – 36, a na 4 kadencje – 13 osób. W pracach Rady 12 osób brało udział przez 20 i więcej lat. Byli to:

1. Gerard Labuda – prof. nauk historycznych, czł. rzecz. PAN, wiceprezes PAN, przedstawiciel Poznańskiego TPN, przedstawiciel PAU (33 lata),

2. Jerzy Majkowski – prof. nauk medycznych, przedstawiciel Zrzeszenia Polskich Towarzystw Medycznych, Federacji Polskich Towarzystw Medycznych (32 lata),

3. Julian Ławrynowicz – prof. nauk matematycznych, przedstawiciel Łódzkiego TN (31 lat),

4. Edward Hałoń – mgr filozofii, dyrektor Biura Społecznej Działalności Naukowej PAN, wicedyrektor Centrum Upowszechniania Nauki PAN (28 lat),

5. Tadeusz Majsterkiewicz – mgr inż., naczelnik w Biurze Prezydyalnym i Gabiniecie Prezesa PAN, sekretarz Rady TN (28 lat),

6. Bolesław Górnicki – prof. nauk medycznych, przedstawiciel PT Pediatrycznego oraz Zrzeszenia Polskich Towarzystw Medycznych (27 lat),

7. Cezary W. Korczak – doc. dr hab. nauk medycznych, przedstawiciel PT Higienicznego (25 lat),

8. Andrzej Grzywacz – prof. nauk leśnych, czł. rzecz. PAN, przedstawiciel PT Leśnego, przedstawiciel Wydziału Nauk Rolniczych, Leśnych i Weterynaryjnych PAN (24 lata),

9. Andrzej Paszkiewicz – dr inż., przedstawiciel Stowarzyszenia Inżynierów i Techników Przemysłu Materiałów Budowlanych oraz Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT (23 lata),

10. Andrzej Zbierski – prof. nauk archeologicznych, przedstawiciel Gdańskiego TN (22 lata),

11. Zbigniew Kruszewski – prof. nauk technicznych, senator i poseł RP, przedstawiciel Towarzystwa Naukowego Płockiego (21 lat),

12. Elżbieta Mączyńska – prof. nauk ekonomicznych, przedstawicielka PT Ekonomicznego (21 lat),

a także 33 innych, którzy byli członkami Rady przez 10 i więcej lat.

Z działających w Radzie w bieżącej i poprzedniej kadencji, poza wyżej wymienionymi (T. Majsterkiewicz, A. Grzywacz, Z. Kruszewski, E. Mączyńska) 5 osób legitymuje się ponad 10-letnim udziałem w pracach Rady. Są to:

1. Anna Gronowska-Senger – prof. nauk przyrodniczych, przedstawicielka Polskiego Towarzystwa Nauk Żywnościowych (17 lat),

2. Stanisław Kunikowski – dr hab. nauk humanistycznych, prof. Kujawskiej Szkoły Wyższej, przedstawiciel Włocławskiego Towarzystwa Naukowego (17 lat),

3. Diana Pietruch-Reizes – dr hab. nauk humanistycznych, prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego, przedstawicielka Polskiego Towarzystwa Informacji Naukowej,

4. Marek Kowalczyk – prof. nauk medycznych, przedstawiciel Polskiego Towarzystwa Farmakologicznego i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego,

5. Ewa Górską – dr hab. nauk ekonomicznych, prof. Wyższej Szkoły Ekonomiki i Zarządzania, przedstawicielka Polskiego Towarzystwa Ergonomicznego.

Działania w sprawie uchwalenia ustawy o towarzystwach naukowych

W 1989 r. uchwalono Prawo o stowarzyszeniach, w którym towarzystwa naukowe nie uzyskały statusu organizacji szczególnych. Od tego czasu RTN zabiega o przyjęcie odrębnej ustawy o towarzystwach naukowych – przygotowano społeczny projekt tekstu ustawy oraz *Kryteria uznawania towarzystw za naukowe*, odbyto wiele rozmów w parlamencie z władzami różnych komisji sejmowych i senackich, z przewodniczącymi klubów poselskich. Nie uzyskano jak do tej pory przyzwolenia na inicjatywę ze strony którejś z partii politycznych na zgłoszenie poselskiego projektu tej ustawy. Projekt ustawy nie był popierany przez resort nauki.

Liczne memoriały, raporty, tezy do prawnego uregulowania sytuacji towarzystw naukowych, projekty tekstu ustawy (np. 1971, 1974, 1989, 1995, 2001, 2004, 2014, 2017, 2019). Zjazdy (spotkania) prezesów towarzystw naukowych (np. 1992, 1996, 1999, 2001, 2005). Konferencje RTN np. w 2008 r. w Płocku.

Dla projektu ustawy o towarzystwach naukowych uzyskano poparcie od: PAN, KRASP, PAU, TNW, Federacji Stowarzyszeń Naukowo-Technicznych NOT, ponad 20 zarządów towarzystw naukowych. O pilnej potrzebie uchwalenia ustawy o towarzystwach naukowych debatowano również w trakcie obrad Kongresów Towarzystw Naukowych.

I Kongres Towarzystw Naukowych

Ważnym wydarzeniem w działalności Rady Towarzystw Naukowych było zorganizowanie I Kongresu Towarzystw Naukowych *Towarzystwa Naukowe w Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie* pod patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Pana Bronisława Komorowskiego. Kongres odbył się w Warszawie w dniach 17–18 września 2013 r. Uczestniczyło w nim ponad 200 osób reprezentujących rzeszę ponad 450 tysięcy członków towarzystw naukowych i stowarzyszeń naukowo-technicznych. Celem Kongresu było ukazanie i ocenienie wkładu społecznego ruchu naukowego w rozwój lokalnych społeczności oraz dyskusja nad obecnym miejscem i rolą społecznego ruchu naukowego w systemie kultury, dziedzictwa narodowego, nauki, a zwłaszcza jej upowszechniania. Efektem pracy Kongresu była uchwała skierowana do najwyższych władz Rzeczypospolitej Polskiej, w której m.in. stwierdzano:

Kongres wyraża przekonanie, że towarzystwa naukowe i stowarzyszenia naukowo-techniczne jako integralna część systemu nauki polskiej powinny znaleźć potwierdzenie swego statusu w systemie prawnym obowiązującym w Polsce poprzez ustawę o towarzystwach naukowych i stowarzyszeniach naukowo-technicznych; winny być także wspierane finansowo zarówno podmiotowo, jak i przedmiotowo na szczeblu centralnym ze środków budżetu Państwa oraz regionalnie i lokalnie ze środków samorządu województwa, powiatu lub gminy – w zależności od celów i zadań jakie realizują, a także przez organizacje społeczne i gospodarcze, na rzecz których wykonują określone zadania.

Kongres wyraża przekonanie, że potencjał ekspercki i moralny towarzystw naukowych i stowarzyszeń naukowo-technicznych nie jest należycie wykorzystywany w Kraju i apeluje o pilną zmianę tej sytuacji.

Mając powyższe na uwadze, Kongres kieruje niniejszą Uchwałą do Prezydenta RP, Marszałka Sejmu RP, Marszałka Senatu RP, do Prezesa Rady Ministrów, Ministra Finansów, Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Prezesa PAN, wnosząc jednocześnie o podjęcie działań mających na celu wypracowanie zasad polityki państwa w stosunku do społecznego ruchu naukowego i naukowo-technicznego oraz umocnienia miejsca i roli towarzystw i stowarzyszeń naukowych (towarzystw ogólnych i regionalnych, specjalistycznych towarzystw naukowych, stowarzyszeń naukowo-technicznych) w systemie nauki oraz wprowadzenia rozwiązań prawnych umożliwiających zapewnienie funkcjonowania i rozwoju społecznego ruchu naukowego i naukowo-technicznego w Polsce.

Pełny tekst uchwały stanowi aneks nr 1.

II Kongres Towarzystw Naukowych

W dniach 14–15 września 2018 r. odbył się w Poznaniu II Kongres Towarzystw Naukowych *Rola towarzystw naukowych w rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej*. Przedsięwzięcie zostało zorganizowane przez Radę Towarzystw Naukowych PAN, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Polską Akademię Umiejętności oraz Towarzystwo Naukowe Płockie.

Celem Kongresu było przedstawienie wkładu społecznego ruchu naukowego w rozwój świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej w okresie od odzyskania niepodległości przez Polskę w dniu 11 listopada 1918 r., zwrócenie uwagi władz państwowych na sprawy nurtujące społeczny ruch naukowy, nagłośnienie dorobku i roli społecznego ruchu naukowego w rozwoju świadomości narodowej, obywatelskiej i kulturowej, rozwoju społeczno-ekonomicznym kraju i regionów oraz rozwoju techniki i gospodarki. Równie istotnym przedmiotem rozważań Kongresu było podkreślenie roli towarzystw naukowych w świetle dynamicznych przemian rzeczywistości społeczno-gospodarczej, w tym wchodzącej w życie Ustawy 2.0. niosącej za sobą szereg zmian mogących wpływać na funkcjonowanie towarzystw naukowych w Polsce.

W Kongresie wzięły udział 94 osoby z 56 towarzystw naukowych. Największą liczbę przedstawicieli miały Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk – 7 uczestników oraz Towarzystwo Naukowe Płockie – również 7 osób. Najliczniejszą grupą były towarzystwa reprezentowane przez 1 członka, ich liczba wyniosła 33. Podczas Kongresu swoje referaty zaprezentowało łącznie 46 uczestników z 39 towarzystw naukowych.

Głównym efektem była uchwała przyjęta przez uczestników Kongresu, w której m.in. stwierdzano:

Towarzystwa naukowe powinny być wspierane finansowo zarówno podmiotowo, jak i przedmiotowo przez budżet państwa oraz budżety samorządowe ze względu na ich znaczenie dla rozwoju społeczeństwa.

Kongres uznaje, że przy stosunkowo niskim rozumieniu znaczenia nauki dla rozwoju naszego kraju należy wzmocnić rolę publikacji i innych działań odnoszących się do popularyzacji wiedzy i wyników badań. Podniesienie rangi takiej aktywności powinno następować nie tylko przez wsparcie materialne, ale i przez docenianie jej we wszystkich, coraz bardziej sformalizowanych ocenach. Zgromadzeni wyrażają również przekonanie, że nowa punktacja czasopism naukowych powinna w sposób odpowiedni docenić rolę i znaczenie polskojęzycznych czasopism naukowych, naukowo-technicznych oraz popularnonaukowych, stanowiących istotną formę upowszechnienia wyników badań.

Uczestnicy Kongresu uznają, że bez zmiany polityki państwa w stosunku do społecznego ruchu naukowego spiętrzać się będą bariery rozwoju naukowego, kulturalnego, gospodarczego i społecznego Polski oraz zniweczony zostanie ogromny dorobek towarzystw naukowych.

Pełny tekst uchwały stanowi aneks nr 2.

III Kongres Towarzystw Naukowych

W dniach 20–22 października 2022 r. odbył się w Gdańsku III Kongres Towarzystw Naukowych *Spółeczny wymiar działalności towarzystw naukowych*. Lokalizacja Kongresu wiązała się z obchodami 100-lecia Gdańskiego Towarzystwa Naukowego. Kongres objęty był Patronatem Narodowym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości. Organizatorami Kongresu były Polska Akademia Nauk – Rada Towarzystw Naukowych i Gdańskie Towarzystwo Naukowe, współorganizatorami – Miasto Gdańsk, Muzeum Gdańska, Gdańskie Towarzystwo Przyjaciół Sztuki, Uniwersytet Gdański i Politechnika Gdańska. Wsparcia finansowego udzielił Urząd Miasta Gdańska oraz Uniwersytet Gdański i Politechnika Gdańska.

W uroczystości otwarcia Kongresu w Dworze Artusa uczestniczył wojewoda pomorski Dariusz Drelich, wiceprezydent Miasta Gdańska, rektorzy gdańskich uczelni, dyrektor Muzeum Gdańska dr hab. Waldemar Ossowski, prezes Gdańskiego Towarzystwa Przyjaciół Sztuki Benjamin Koralewski i przewodniczący Rady Upowszechniania Nauki przy Prezydium PAN.

Wykłady inauguracyjne w czasie uroczystego otwarcia wygłosili: prof. dr hab. Iwona Hofman – *Komunikacja naukowa i popularyzacja wiedzy jako społeczne zobowiązania towarzystw naukowych*, prof. dr hab. Andrzej Grzywacz, czł. rzecz. PAN – *Współdziałanie Polskiej Akademii Nauk ze społecznym ruchem naukowym* oraz dr hab. prof. KSW Stanisław Kunikowski – *Wkład towarzystw naukowych w tworzenie i rozwój uczelni wyższych w Polsce*.

W Kongresie wzięło udział ponad 90 naukowców i działaczy społecznego ruchu naukowego, reprezentując ok. 60 towarzystw naukowych ogólnych i specjalistycznych. Kongres zakończył się przyjęciem uchwały w sprawie współdziałania wszystkich podmiotów zaangażowanych w podtrzymanie tradycji społecznego ruchu naukowego w formule wynikającej z wyzwań współczesności w zakresie przygotowania projektu ustawy regulującej działanie towarzystw naukowych w Polsce, w której m.in. stwierdzano:

Pomimo dużego znaczenia i wielu zasług dla polskiej nauki i narodowego dziedzictwa, towarzystwa naukowe nie zajmują należnego miejsca w polityce naukowej państwa. Brakuje bowiem systemowych rozwiązań, które zapewniłyby przetrwanie społecznego ruchu naukowego i jego ponadczasowego dorobku zawartego w publikacjach oraz w materialnych pomnikach, takich jak biblioteki, archiwa czy muzea.

Uczestnicy III Kongresu Towarzystw Naukowych uznają za niezbędne finansowanie organizacji społecznego ruchu naukowego ze środków budżetu państwa i jednostek samorządu terytorialnego. Towarzystwa naukowe powinny być także dostrzegane i finansowo wspierane przez podmioty gospodarcze. Ze względu na ważny interes państwa oraz z uwagi na pilną potrzebę naukową i społeczną Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk podjęła pracę nad przygotowaniem projektu ustawy o towarzystwach

naukowych, której celem jest poprawienie ich funkcjonowania, zwiększenie wpływu na rozwój nauki i wzmocnienie roli w kształtowaniu nowoczesnego społeczeństwa wiedzy.

Dlatego też zwracamy się do Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Marszałka Sejmu RP, Marszałka Senatu RP, Prezesa Rady Ministrów, Ministra Edukacji i Nauki, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministra Finansów o zainteresowanie się towarzystwami naukowymi i wsparcie ich funkcjonowania przez trwałe uregulowania o charakterze systemowym. Wyrażamy przekonanie, że przyczyniłoby się to do zwiększenia udziału polskiej nauki w światowych dokonaniach.

Pełny tekst uchwały stanowi aneks nr 3.

Prezentacja niektórych wydawnictw Rady Towarzystw Naukowych PAN

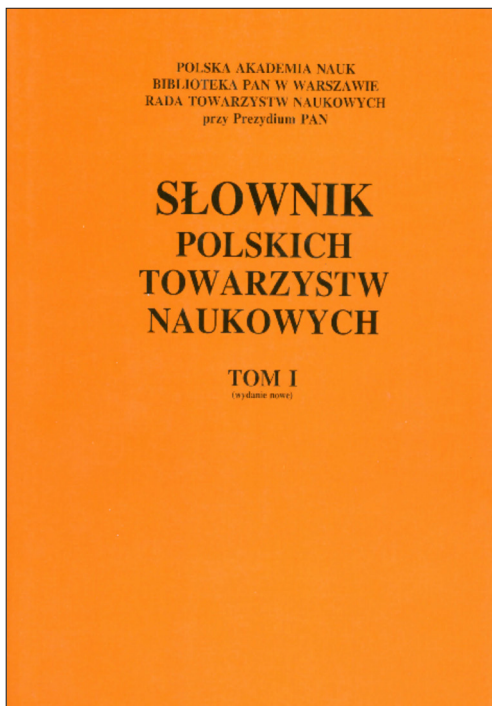
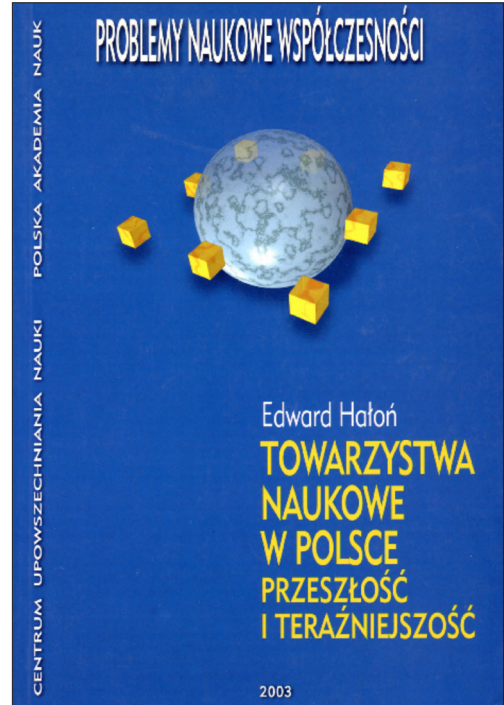
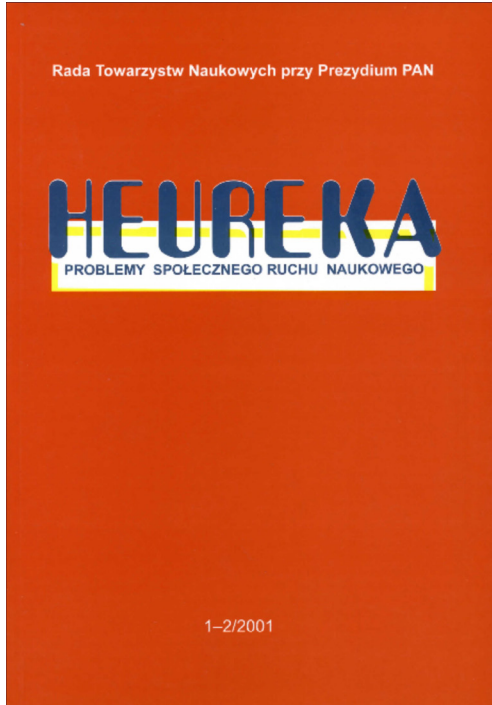
Rada prowadziła również działalność wydawniczą, dofinansowując w latach 1999–2002 wydawanie kwartalnika „Problemy Społecznego Ruchu Naukowego”, przekształconego w 2001 r. w periodyk „Heureka. Problemy Społecznego Ruchu Naukowego”, w których publikowano artykuły i materiały dotyczące historii towarzystw, ich wkładu w rozwój nauki w Polsce oraz informacje o bieżących pracach towarzystw. W 2004 r., wspólnie z Biblioteką PAN w Warszawie, wydano *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. 1, *Towarzystwa aktualnie działające w Polsce*.

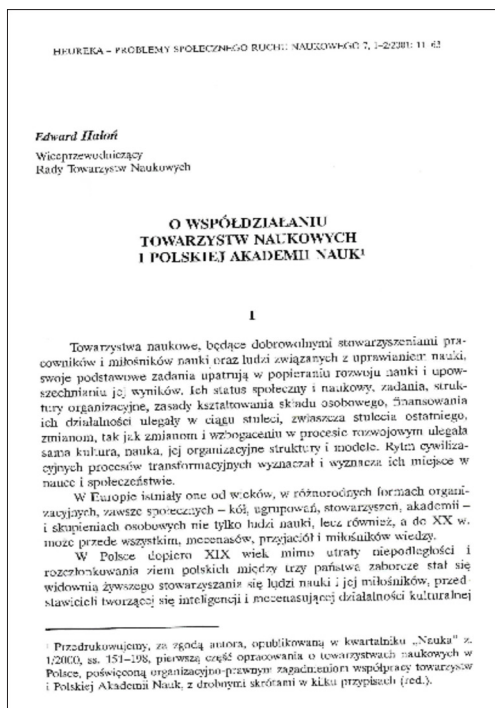
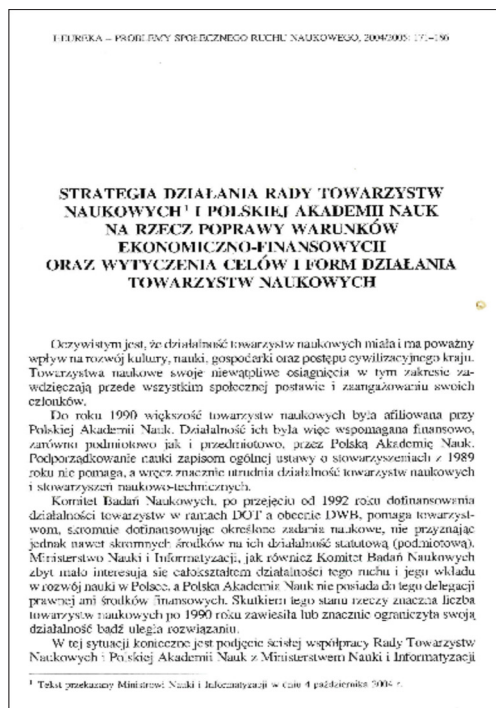
Po zaprzestaniu wydawania kwartalnika „Heureka. Problemy Społecznego Ruchu Naukowego” skoncentrowano się na wydawaniu monografii z organizowanych kongresów i konferencji. W 2013 r. wydano dwutomową monografię *Towarzystwa naukowe w Polsce – dziedzictwo, kultura, nauka, trwanie*, zawierającą 63 opracowania naukowe, liczącą 717 stron. W 2014 r. wydano ekspertyzę dotyczącą stanu społecznego ruchu naukowego i wypracowania postulatów odnośnie do polityki naukowej państwa dot. roli tego ruchu w systemie nauki w Polsce – *Społeczny ruch naukowy w Polsce – historia i przyszłość*. W 2015 r. wydano materiały z konferencji nt. *Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce*, w 2016 r. materiały z konferencji nt. *Czasopisma towarzystw naukowych w Polsce*, a w 2020 r. materiały z II Kongresu Towarzystw Naukowych *Rola towarzystw naukowych w rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej*. W 2021 r. wydano materiały z konferencji *Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany*, w 2022 r. materiały z konferencji *Komunikacja w nauce. Komunikowanie wiedzy. Rola towarzystw naukowych*, a w 2023 r. materiały z III Kongresu Towarzystw Naukowych *Społeczny wymiar działalności towarzystw naukowych*.

Niektóre formy aktywności RTN w ostatnim 20-leciu

Przedstawiciele RTN brali udział w parlamentarnej debacie o znaczeniu społecznego ruchu ogólnokulturowego i naukowego w kształtowaniu świadomości społeczeństwa oraz roli nauki we współczesnym świecie – Warszawa, wrzesień 2000 r.

Posiedzenia RTN wspólnie z kierownictwem regionalnych TN: Lubelskiego – maj 2000 r., Kieleckiego – maj 2001 r., Poznańskiego – grudzień 2005 r.

Antoni Rutkowski

Rada Towarzystw Naukowych

TOWARZYSTWA NAUKOWE W OKRESIE POWOJENNYM 1945-2000¹

Geneza polskich towarzystw naukowych

Działalność towarzystw naukowych, jak każdej innej dziedziny, jest uzależniona od zapotrzebowania społecznego w najszerszym tego słowa znaczeniu. Kształtują je zarówno potrzeby samych uczestników, jak i otaczające uwarunkowania. W społecznej działalności naukowej podstawą działania jest nauka, a ta ze swojej natury wyprzeżdża ogólną wiedzę społeczeństwa w danej dziedzinie. Stąd wewnętrzna potrzeba uczenia i tworzenia grupowań (klubów, zespołów, organizacji), w których zmierzają państwo do dyskusji i konfrontacji własnych koncepcji oraz osiągnięć badawczych z pracami innych, z wnikliwie swerszym przekazywania społeczeństwu dokonani dla wzbogacenia ogólnej wiedzy. Obszary podstawowe czynnik warunkują powstanie i formowanie charakteru i kierunku działania towarzystw naukowych. Towarzystwa naukowe jako społeczność emancypacji nauki nie działają w próżni. Stąd ich ukształtowanie, rozwój i działanie różnią się, w zależności od dziedziny nauki i zakresu w danym stopniu od uwarunkowań zewnętrznych. O ile na przykład na działalność towarzystw w zakresie nauk humanistycznych stosunkowo duży wpływ wywiera sytuacja społeczno-polityczna kraju, o tyle na działalność towarzystw w zakresie nauk przyrodniczych i stosowanych istotny wpływ ma rozwój techniki i stan gospodarki kraju.

Charakter i aktywność działania towarzystw naukowych jest przede wszystkim uwarunkowana aktywnością ich członków, a często jednostek. A to tak jest różna, jak zmienny jest charakter i potrzeby naszych społeczeństw. W okresie powstawania organizacji nawiązującej nauki (XIX wiek) prężność do towarzystwa naukowego miała charakter elitarny, często pozamerytoryczny i stanowiła w dużym stopniu wyraz nobilitacji, szczególnie dla przedstawicieli stanu średniego. Współcześnie przywrócić do towarzystwa (za wyjątkiem niektórych strasza charakter elitarny, nawiąza

¹ System Raportu wykonanego przez Radę Towarzystw Naukowych w latach 1996-2001.

Tadeusz Majsterkiewicz

Rada Towarzystw Naukowych

WYKAZ TOWARZYSTW NAUKOWYCH DZIAŁAJĄCYCH W LATACH 1945-2000

TOWARZYSTWA OGÓLNE I REGIONALNE

Utworzone do roku 1918

Polska Akademia Umiejętności - 1815 (1872)-1951, reaktyw. 1990
Towarzystwo Naukowe Polskie - 1820 (1820-1830), reaktyw. 1907
Biuletyn Towarzystwa Przyjaciół Nauk - 1837
Towarzystwo Naukowe w Toruniu - 1875
Kasa im. dr. med. Józefa Mirowskiego - 1881-1951/1952, reaktyw. 1992
Towarzystwo Naukowe Warszawskie - 1907-1951, reaktyw. 1981
Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. K.M. Osiańskiego w Przemyślu - 1909

Utworzone w latach 1919-1939 (1945)

Górnolaskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. W. Roździeńskiego, Katowice - 1920-1939, 1945-1950, reaktyw. 1995
Gdańskie Towarzystwo Naukowe - 1922
Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Lublinie - 1927-1939, 1945-1957
Komitet Porozumiewawczy Polskich Towarzystw Akademickich - 1931-1939, 1945-1948, 1956-1958
Częstochowskie Towarzystwo Naukowe - 1932 (1932-1939, 1945-1950), reaktyw. 1957
Łódzkie Towarzystwo Naukowe - 1936
Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Gdyni - 1937-1939, reaktyw. 1993

Polska Akademia Nauk
Rada Towarzystw Naukowych

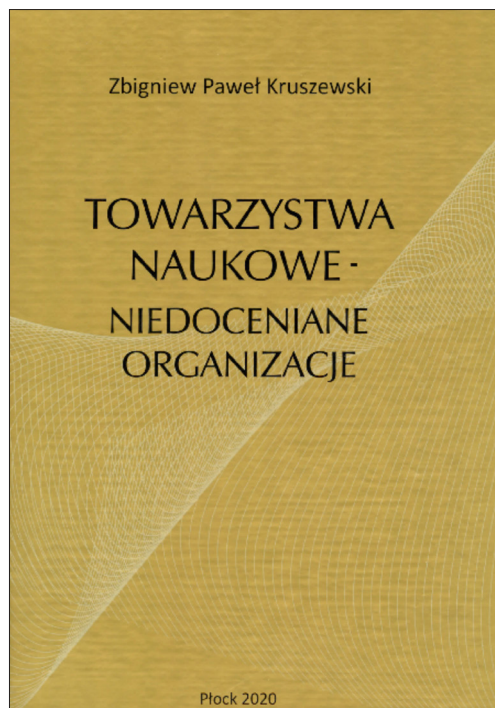
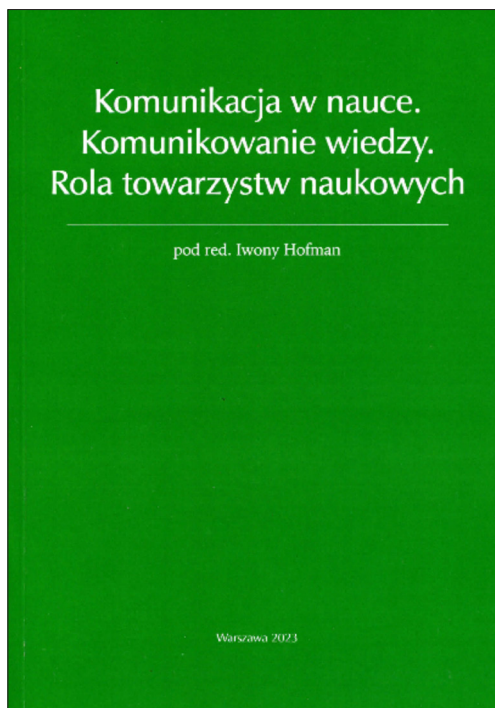
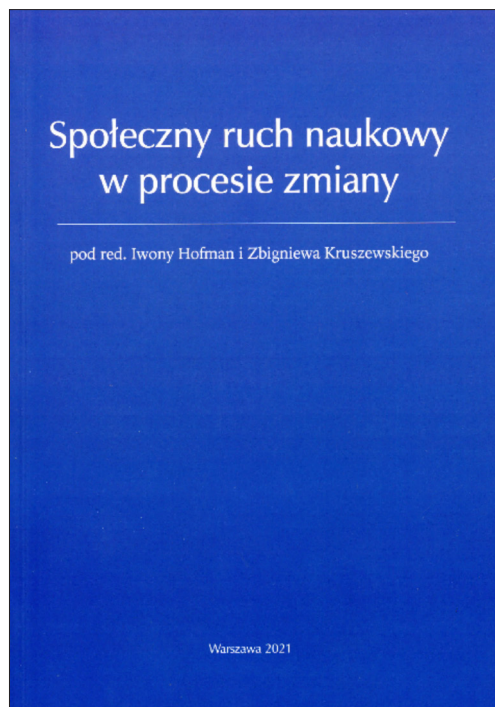
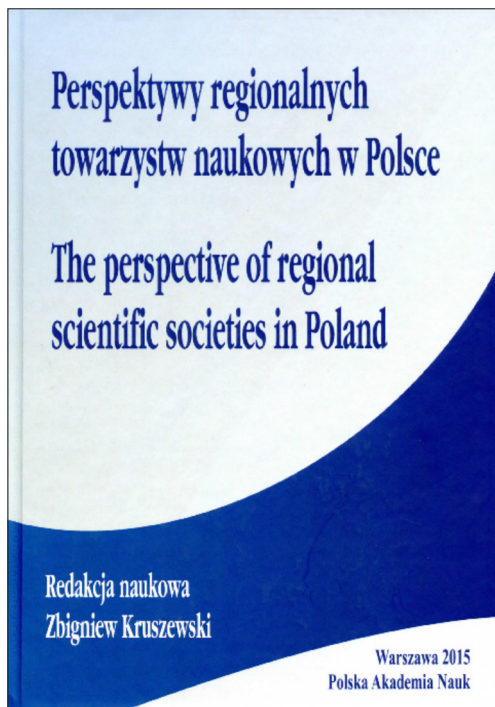
Spółeczny ruch naukowy w Polsce Historia i przyszłość

Zbigniew Kruszczyński
Stanisław Kunikowski
Andrzej Karsy
Tadeusz Majsterkiewicz

Warszawa 2014

Czasopisma towarzystw naukowych w Polsce

Polska Akademia Nauk
Warszawa 2017

Konferencja wspólnie z Radą Upowszechniania Nauki *Nauka i media* – Warszawa, grudzień 2004 r.

Konferencja wspólnie z TN Płockim i Szkołą Wyższą im. Pawła Włodkowica *Rola i zasady funkcjonowania towarzystw naukowych w społeczeństwie wiedzy* – Płock, maj 2008 r.

Konferencja wspólnie z TN Płockim i Szkołą Wyższą im. Pawła Włodkowica *Perspektywy regionalnych towarzystw naukowych w Polsce* – Płock, czerwiec 2015 r.

Konferencja wspólnie z TN Płockim i Szkołą Wyższą im. Pawła Włodkowica *Czasopisma towarzystw naukowych w Polsce* – Płock, wrzesień 2016 r.

Konferencja RTN *Przyszłość towarzystw naukowych w świetle postanowień ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* – Warszawa, listopad 2019 r.

Zdalna konferencja (epidemia Covid 19) wspólnie z PT Komunikacji Społecznej i Uniwersytetem MCS *Komunikacja w nauce. Komunikowanie wiedzy. Rola towarzystw naukowych* – Lublin, maj 2021 r., a w grudniu 2021 r. przeprowadzono warsztaty stanowiące drugą część tej konferencji.

Konferencja wspólnie z TN Płockim i Szkołą Wyższą im. Pawła Włodkowica *Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany* – Płock, wrzesień 2021 r.

Spotkanie RTN z senatorami RP pod przewodnictwem marszałka Senatu prof. Tomasza Grodzkiego z okazji jubileuszu 60-lecia Rady – Warszawa, Senat RP, 14 czerwca 2023 r.

Syntetyczne wyniki badań aktualnej sytuacji i występujących problemów towarzystw naukowych – ankieta z 2022 r.

- Głównym źródłem przychodów są składki członkowskie, dotacje od samorządów lokalnych, sponsorzy, darowizny i działalność społeczna mają w budżetach niewielki udział;
- Większość towarzystw nie ma własnego lokalu, korzystają bezpłatnie lub odpłatnie z pomieszczeń użyczonych;
- Większość (64%) nie zatrudnia żadnych pracowników do realizacji zadań, które są wykonywane przez członków społecznie;
- Do organizacji pożytku publicznego należy 1/3 towarzystw, a działalność gospodarczą prowadzi 1/7;
- Towarzystwa prowadzą biblioteki, w tym naukowe i specjalistyczne, niektóre towarzystwa są założycielami uczelni wyższych;
- Społeczny ruch naukowy jest elementem systemu nauki polskiej, powinien otrzymywać systemowe i dedykowane wsparcie państwa;
- Towarzystwa naukowe prowadzą badania i upowszechnianie ich wyników, często w unikalnych dziedzinach i dyscyplinach, w tym badania regionalne;
- Towarzystwa współpracują z innymi towarzystwami naukowymi, uczelniami wyższymi i instytutami badawczymi oraz z samorządami;
- Wydawane są liczne monografie, czasopisma naukowe i popularno-naukowe, w tym renomowane, np. z tzw. listy filadelfijskiej;

- Realizowanych jest corocznie kilka tysięcy przedsięwzięć naukowych: odczyty, seminaria, konferencje, webinaria, promocje książek, kursy, szkolenia, warsztaty, konkursy i wystawy o zasięgu regionalnym, ogólnopolskim i międzynarodowym;
- Towarzystwa wykonują ekspertyzy, opinie, oceny i orzeczenia, przedstawiają propozycje i stanowiska w bardzo różnorodnych sprawach do najwyższych władz rządowych, samorządowych oraz instytucji i organizacji;
- Najwięcej problemów towarzystwa naukowe mają ze zdobywaniem funduszy na prowadzenie działalności;
- Towarzystwa (ok. 40%) odnotowują obecnie dość niską aktywność członków (A. Kansy 2023);
- Społeczny ruch naukowy składa się z około 450 towarzystw i stowarzyszeń, zrzeszających znacznie ponad pół miliona członków (A. Kansy 2023).

Skład Rady Towarzystw Naukowych PAN w kadencji 2023–2026

Iwona Hofman (przewodnicząca), Zbigniew Czernicki, Zbigniew Kruszewski (zastępcy przewodniczącej), Jerzy Barglik, Anna Gronowska-Senger, Andrzej Grzywacz, Wojciech Iwańczak, Stanisław Kunikowski (członkowie prezydium), Tadeusz Majsterkiewicz (sekretarz), Janusz Andres, Jerzy Błazejowski, Magdalena Borek-Daruk, Agnieszka Budzyńska-Daca, Roman Danielewicz, Marek Darowski, Bohdan Dobrzański jr, Anna Engelking, Ewa Górską, Marcin Grabowski, Jacek Imiela, Małgorzata Jędryczka, Filip Kaczmarek, Tomasz Krzyżyński, Andrzej Legocki, Jan Łukaszewicz, Małgorzata Mańka, Elżbieta Mączyńska, Krzysztof Mikulski, Anna Mikuła, Magdalena Musiał-Karg, Urszula Myga-Piątek, Izabela Nowak, Diana Pietruch-Reizes, Antoni Różalski, Marek Sarna, Jan Twardoń, Andrzej Wac-Włodarczyk, Krzysztof Walczak, Anna Wilmowska-Pietruszyńska.

Fragment wypowiedzi prof. Andrzeja Białasa, wieloletniego prezesa Polskiej Akademii Umiejętności, z wystąpienia *Polskie towarzystwa naukowe jako skarb narodowy* (2018). Jesteśmy w pełni przekonani, że słowa te powinny być zapamiętane przez wszystkich członków towarzystw naukowych.

[...] ogromną rolę mają do odegrania i faktycznie odgrywają towarzystwa naukowe. Przecież to one, to my stanowimy największą w Polsce siłę propagującą i uczciwie wyjaśniającą ludziom znaczenie nauki w codziennym życiu. To my wykonujemy wielką pracę przybliżania wyników badań społeczeństwu. To my wyjaśniamy na czym polega metoda naukowa i dlaczego wynikiem uzyskanym zgodnie z jej zasadami można i należy zaufać. [...] Nie trzeba przypominać jak tragiczne były losy Polski przez ostatnie 200 lat. Graniczy więc niemal z cudem, i świadczy o niezwyklej determinacji i poszanowaniu tradycji, że najstarsze towarzystwa potrafiły przetrwać te burze, te dziejowe huragany i kontynuują swoją działalność. Zauważmy jednak pewien paradoks. Skoro nasze państwo, jak najbardziej słusznie, otacza opieką zabytki materialne, które udało się ocalić z tego kataklizmu, to jak wyjaśnić, że nikt dotąd nie pomyślał, aby

podobną opieką otoczyć żywe pomniki wytrwałej walki Polaków o tożsamość narodową. Podobnie jak stare mury czy świątynie, również niezwykle zasłużone dla sprawy niepodległości towarzystwa naukowe, winny przecież być traktowane jako **prawdziwy skarb narodowy**...

BIBLIOGRAFIA

- Białas A., *Polskie Towarzystwa Naukowe jako skarb narodowy*, w: *Rola towarzystw naukowych w rozwoju świadomości obywatelskiej i kulturowej*, pod red. A. Gulczyńskiego i Z. Kruszeńskiego, Poznań, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 2019.
- Grzywacz A., Majsterkiewicz T., *Rada Towarzystw Naukowych Polskiej Akademii Nauk*, w: Z.P. Kruszeński, *Zrobiłem, co mogłem*, Płock, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, 2021.
- Grzywacz A., Majsterkiewicz T., *Współdziałanie Polskiej Akademii Nauk ze społecznym ruchem naukowym*, w: *Społeczny wymiar działalności towarzystw naukowych*, pod red. I. Hofman, J. Błażejowskiego i A. Kansego, Warszawa, RTN PAN, 2023.
- Hałoń E., *O współdziałaniu towarzystw naukowych i Polskiej Akademii Nauk*, „Heureka. Problemy Społecznego Ruchu Naukowego” 2001, nr 1/2.
- Hałoń E., *Towarzystwa Naukowe w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, Warszawa, PAN, Centrum Upowszechniania Nauki, 2003.
- Kansy A., *Sytuacja Towarzystw Naukowych w Polsce w drugiej dekadzie XXI w.*, w: *Społeczny wymiar działalności towarzystw naukowych*, Warszawa, PAN, 2023.
- Kruszeński Z.P., *Towarzystwa naukowe – niedoceniane organizacje*, Płock, Towarzystwo Naukowe Płockie, 2020.
- Kunikowski S., *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce w XIX i XX wieku*, Włocławek, WTN, 1999.
- Majsterkiewicz T., *Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN. Opracowanie z okazji 50-lecia RTN*, 2013.
- Majsterkiewicz T., *Działalność RTN przy Prezydium PAN w okresie 70-lecia Akademii*, maszynopis, 2022.
- Majsterkiewicz T., *Rada Towarzystw Naukowych 1963–2023 w liczbach*, maszynopis, 2023.
- Społeczny ruch naukowy w procesie zmiany*, pod red. I. Hofman i Z. Kruszeńskiego, Warszawa, RTN PAN, 2021.
- Szczerbowski I., *Pamiętnik 25-letniej działalności Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego 1882–1907*, Lwów, Nakładem prezesa Galicyjskiego Towarzystwa Leśnego Jerzego hr. Dunin-Borkowskiego, 1907.